

Kòlòsili ni Dònniya

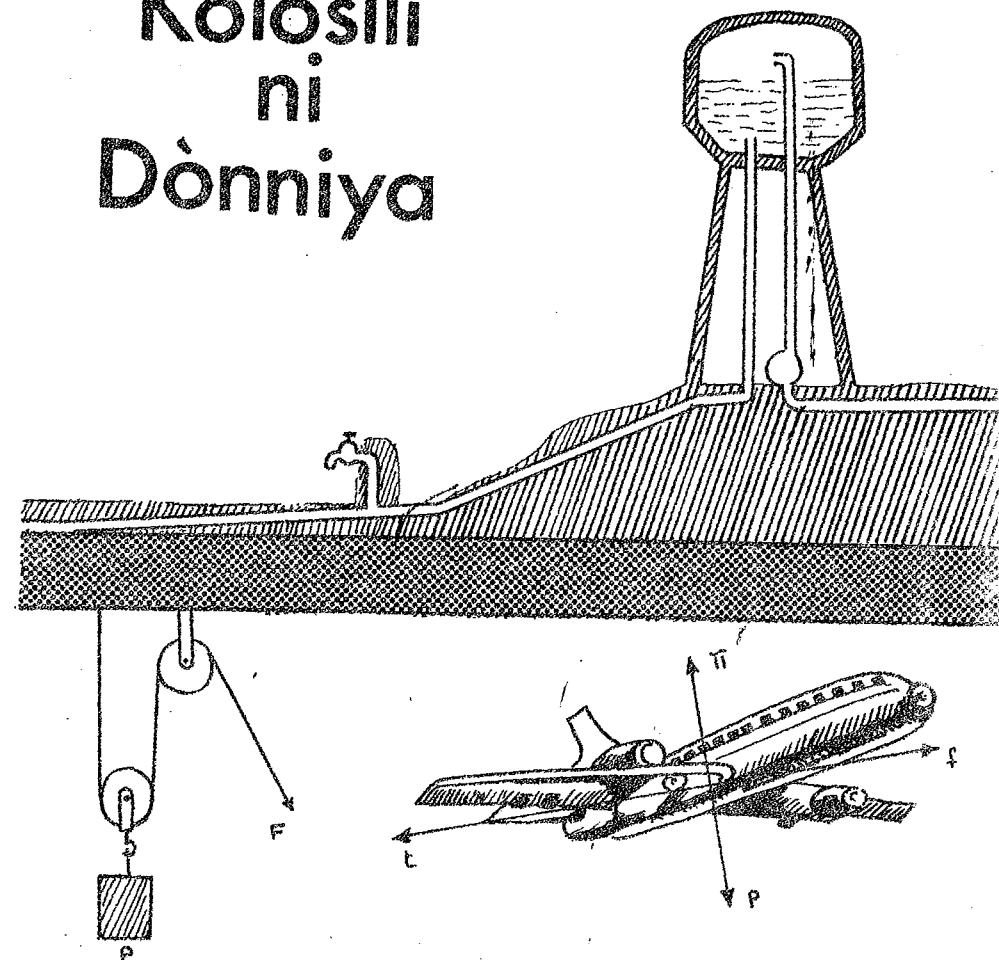

illustration A. SANOGO

nin kòlòsili ni dònniya gafe in nyèsinnen don san naaninan kalandenw ma. i n'a fô, a tògò b'a jira cogo min na, gafe in kònò kalansenw man kan ka kè abada n'u minènw tè kènè kan : kalandenw b'o minènw kòlòsi kosèbè, karamògò bè nyininkali kè, kalandenw bè jaabili kè, k'u ka dònniya yiriwa.

sariya y'a nyini kalansen saba ka kè dògòkun kelen kònò. o sariya in ma labato gafe in na sabu kalansen dama dòw b'a jè (kòori n'a bònndaw, mana, nègè n'a lakana cogo, mògò farikolo n'a saniyali, o n'a nyògònnaw). karamògò yèrè bè se ka kalansen ninnu kè kalandenw kun.

an b'a nyini karamògòw fè u k'u sekò damajira kè, cogo min na kalandenw bè faamuyali sòrò gafe in kònò kalansenw na.

a'y'aw miirinata lase anw ma gafe in kan.

ningafe in bè kunnafoni dì fèn minnu kan, olu filè nin ye :

- sèbènfura	nyè	3
- fanganôgôyalan		4
- takala		6
- mònyòn		7
- nègèso		8
- wotoro		9
- sukaro		10
- kôgô		12
- nònò		14
- sogo		16
- balow		18
- jiri, tiga		20
- soso		24
- dimôgô		26
- taiji n'a bônnaw		28
- mènèfènw		29
- finyèdigi		31
- fènw lafonini, gonitalan		33
- ji yèlèmani		36
- niiri		37
- minèn dorokolenw		39
- Jamu simòn dila yôrô		41
- finyè fânga		43
- finyèfèrèn		45

SÈBÈNFURA

sèbènfura bè dila ni jiri ye,
a bè dila fana ni bin ye, walima fininkolon.

(c9)

o fèn ninnu bè nyerekü, ka sôrô k'u tabi ka kè doro
ye, mána bè fara o kan, k'ac ~~nuguya~~ ji kana tèmè a fe.

sèbènfura nyèci ka ca, a bè kè magonyèsèbèn, wolo-
sèbèn, gatigisèbèn, furusèbèn, sannifeeresèbèn, anî a nyô-
gônnna caman ye.

sèbènfura sôngô ka gèlèn. an k'a minè cogo nyè.

FANGANOGOYALAN

~~bari~~ (sojøla) bë fèerè tigè ni bere min ye, ka fèn girinw kòrota nògòya la, a bë flo de ma ko "fanganogòyalan".

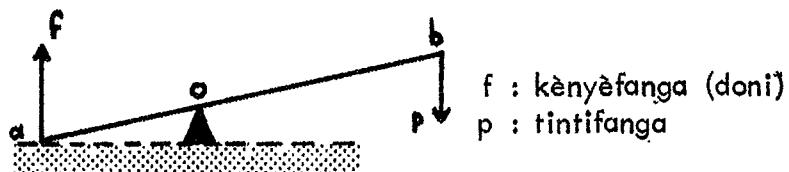
ja in bë yòrò saba de jira :

- o : bere sinsi yòrò
- b : fanga tinti yòrò
- a : doni da yòrò

o ni b furancè (ob) ye "fanga nògòyabolo" ye, wali "fangabolo".

o ni a furancè (oa) ye "kènyèbolo" ye.

- f : kènyèfanga (doni)
- p : tintifanga

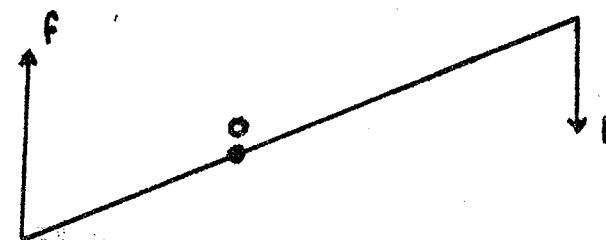
fanga nògòyali bë fangabolo de bolo. ni fangabolo ka jan ni kènyèbolo ye, o bë fanga nògòya. nin hakilila in de ye fanganogòyalanw bëe gundo ye.

misali :

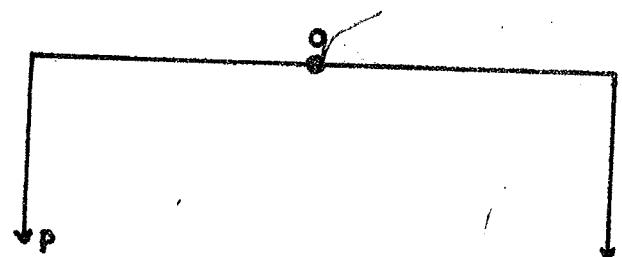
ni ob ka jan ni oa ye sinyè tan, tintifanga (p) bë dògòya ni kènyèfanga (f) ye sinyè tan.

fanganogòyalan ye sugu saba ye, ka d'a sigiyòrò yèlèmali kan :

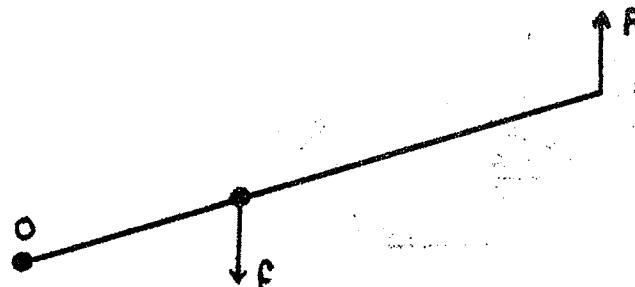
- sugu fòlò : balan, kémèsu.

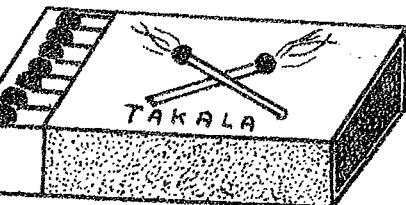

- sugu filanan : ja, muruja.

- sugu sabanan : wotoro sen kelen.

TAKALA

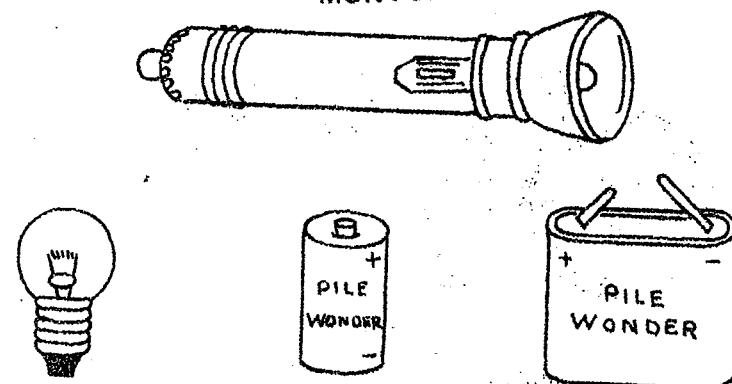
takala ye kalamain ye,
kiribi ni mōrōsō nyagaminen bē min nunkun na.

n'i ye takala caron ~~foroko~~ kaba kan, funteni bē bō ka
mōrōsō mènè, o bē kiribi mènè, kala bē sōrō ka mènè.
kiribi kè kun ye ka mōrōsō baga faga.

takala nyèci ka ca, nka, a tinyèni barika ka bon, sabu
a mènè ka teli, mōrōsō fana ye baga jugu ye, min bē mōgō
faga.

an ka takala mabō denmisènw na.

MONYON

mōnyon baju ye kurān ye, kurān tē ye nyè na, nka a
bē dōn a kēwalew fē, a kēwale dō ye funteni ye : o funteni
nyèci ye ~~tinijosilan~~, tobilikèlan, ani ~~likelayalan~~ ye? a bē
kē sababu ye ka yeelen di, kurān bē mōgō ci, o fana y'a
kēwale dō ye.

kurān bē sōrō kaba, ~~tabar~~ani nègè tama (dinamo) kōnd.
olu ye kurān baju dōw ye (bangenan).

kurān bē bojì, i ko jì, taafan de b'ā fana na, a bē bō
bangenan sitakun fē (+), ka don fusakun fē (-) ~~laselan~~ kōnd,
i n'a fō, nègèw.

mōnyon dilala ka da nin daliluya de kan, yōrō sabai bē
mōnyon na :

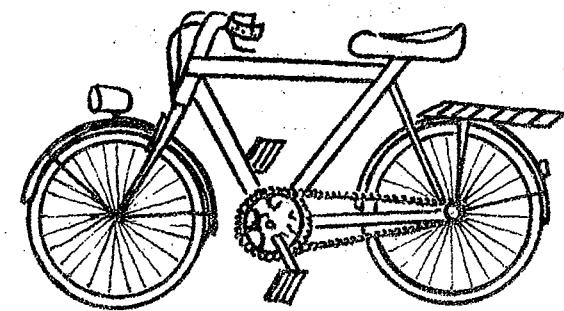
- a bara ye ~~laselan~~ ye,
- a kabaw ye bangenan ye,
- a nyèden bē yeelen di.

ni yeelen bōra, o kōrō ye kurān bē ka tēmè.. ni kurān
tigèra, yeelen bē sa, kurān bē mènè ka faga ni tugulan ye.
laadilikan :

nyèden bē n'a kabaw hakè don, n'i tēmèna o kan, kabaw
~~galobu~~ bē damatēmè, nyèden bē jeni.

↑ ???

↑ CA

NEGÈSO

nègèso ye bolifèn sen fila ye,
lataalan tè min na a bolibaga kò.

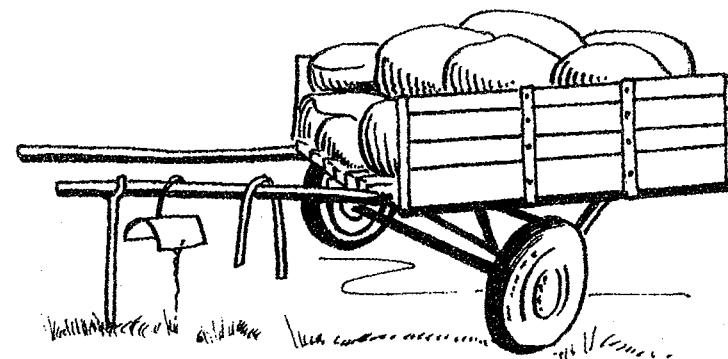
nègèsobalila b'i sen tinti sen dalan kan nyôgòn kò. (nôd
lôwni ngôrinin) tugulen bè nyôgòn na ni jôlôkô ye. jôlôkô
in coronnen bè ngôriwy nyinw na.

ngôriba munumunutô bè ngôrinin lamunumunu, o bè kôsen
lamunumunu, nègèso bè taa.

nyin 54 bè ngôriba la, 18 bè ngôrinin na. o b'a jira ko
ngôriba nyin ka ca ni ngôrinin ta ye sinyè 3 (54 : 18 = 3).

ngôriba munu ko kelen bè bèn ngôrinin munu ko saba ma,
o fana bè bèn sen munu ko saba ma.

nègèsotigi ka kan ka nègèso minè ko nyè, k'a jôsi tuma
bèe, ka tulu k'a la, walasa nson kana wuli a la.

WOTORO

wotoro ye baarakè minè ye, min nyèci ka bon kosèbè
donita siratigè la, nafaba b'a la sènèkèla bolo, bawo a ka
baara tè taa doni girinw tali kò.

wotoro yôrôw

- cètigè : nègè kolo gèlèn don, wotoro yôrô bè sigilen
b'ale de kan. manasen wali nègèsen fila b'a kun kelen ke-
len na.

- kò, n'o ye doni da yôrô ye. o sigilen bè ntuloma fila
kan, ntuloma minnu b'i ko U. kò kérèw la, mange fila bè
se ka sigi yen, ka doni ta diya.

- samanan : bagan bè siri ale de la. wotoro dôw samanan
ye kelen ye, dôw ta ye fila ye. ni samanan ye kelen ye,
bagan bè kë fila ye. ni fila don, bagan bè kë kelen ye.

wotoro ladonni

sanga ni waati bée, funòmiw ka kan ka jiia. ni wotoro
bè waati jan kë jôlen, an ka kan ka fèn bila a senw ni
dugukolo cè, walima k'u yonkon.

X
hakè bè wotoro doni na, an man kan ka tèmè min kan.
an ka tulu kë a tulukèyôrôw la.

SUKARO

sukaro jdydrò ka bon an ka balo ko la.

sukaro bè sôrò sira caman fè :

- di,
- jiridenw (lenburuba, mangoro, namasa, si),
- dili kumaw (bètèrawu, karôti, woso),
- kalaw (mankala).

sukaro dila cogo

sukaro min bè dila Mali la Dugabugu, o bè bò mankala la. ji timiman bè bò o mankala baaralen na. o ji nôgô bè bò a la, k'a sènsè, k'a du. sukaro min bè sôrò o la, o nyè nôgôlen don. sukaro in bè lasaniya, k'a kè banga ye. o bè laja, k'a kè ~~kotahju~~ ye, walima kisè, walima mugu. mankala nyaga bè kè nôgô ye, wali baganbalo.

sukaro lahalaya

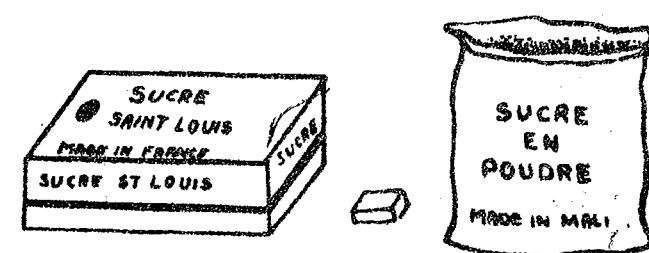
sukaro ka timi, a kisè bè yelenku.

sukaro yeele ka di ji goni na ka tèmè ji suma kan : hakè min bè yeele ji goni na, o ka ca ni ji suma ta ye. sukaro tè yeele ~~dulolan~~ na. a bè yeele ka kè timiji ye, ani aliwa.

a bè sisi ka kè flafin ye.

sukaro ji bè dòn kumu na, ka kè minfònw ye.

sukaro jôda ka bon farisogo la. sogobu balo nyanaman don. sukaro bè joli la, binyè b'a mère, ale de b'a ~~klimèn~~ dantigè joli la. sukaro damatèmè joli la, o bè na ni sukaro bana ye. balo ko tèmènen kd, sukaro jdydrò bè fura ko la.

KÒGÒ

kògò jdyôrô ka bon an ka balo ko la, i n'a fô, sukaro.

an bë kògò suguya fila de dòn : kògò jè ni kògò fin. u bëe sinti ye kògôji ye.

kògò fin bë bô sahelijamana dugukolo kônô. o yôrô tun ye kògôji da yôrô kôrô ye. Mali la, kògò fin bë bô Tawudeni. kògôji in jalen, kògò ni nôgô min tora dugu ju kôrô, o de y'a nyè fin.

kògôji donnen tègè kônô, n'o jara, kògò jè bë da tègè in kônô.

kògò bëe kisèkisèma don.

kògò lahalaya

kògò bë yeele ji la. a yeele ka di ji goni na ka tèmè ji suma kan : hakè min bë yeele ji goni na, o ka ca ni ji suma ta ye.

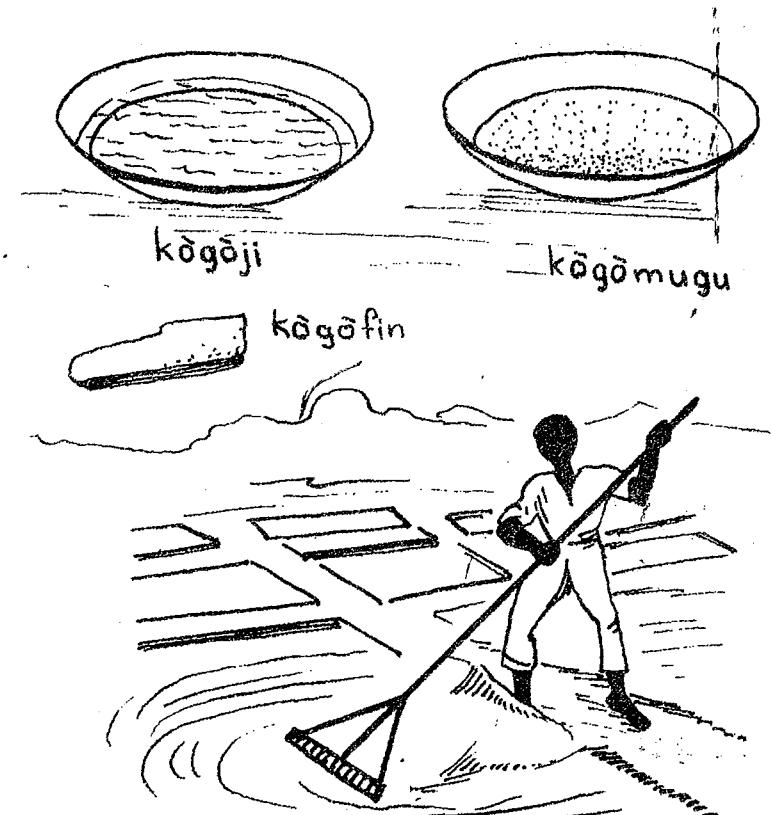
n'i ye kògò kè tasuma na, a bë pérènpérèn, bawo ji b'a kônô. kògò bë fari nyimi, i n'a fô sègè, wa a ka jugu nègè fana ma.

kògò ye saniyalan ye. a bë nôgô bô. o kama, a bë kè ka nègèdagaw ko. a bë kè ka sogo ji ja, walasa k'a mra diya.

kògômugu dònин kèlen fitinè kala (busi) mènè da kan, o b'a yeeleni sumaya.

zaweliji min bë nôgô bô, o bë dila ni kògô ye.

kògô ka nyi farisogo ma. nka, a damatèmè bë na ni joli caya bana ye. o la, muso kônôma ka kan k'i kôlôsi kògô la.

kògò bë cogo kògôji la

NÒNÒ

nònò ye suman nafamaba ye.

nònò manfènw

nònò baagaramu kelen manfènw ye : ji tulumaw, nònò sukaro, nibalimaw, kôgômaw. u hakè tè kelen ye misi, ba, ani saga nònò na :

nònò garamu 1 000 filalen	misi ta hakè	ba ta hakè	saga ta hakè
ji	882	861	824
tulumaw	37,5	45	64
nònò sukaro	49,5	45	45
nibalimaw	33	42	58
kôgômaw	9	8	9

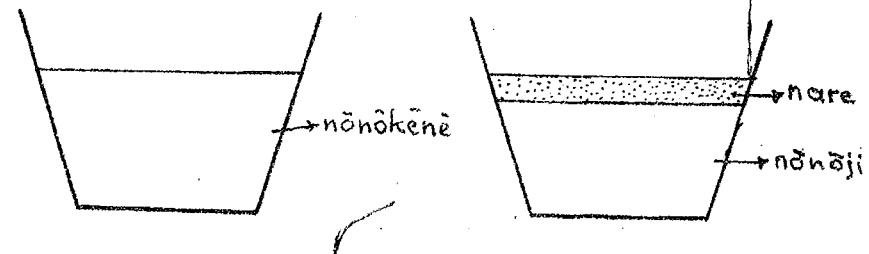
nònò saniya ko

birilikèla ka kan k'a tègè ko, ka bagan sin ko san'a k'a biri. nònò ye fèn minta ye, min nògò ka di, banakisè jugu fana bè se ka sôrô a la. o la, nònò ka kan ka wuli, k'a lasagon minèn saniyalen kònò, yôrô sumalen na, o sira kelen na, denba ka kan k'a sin ko, san'a k'a di a den ma.

nònò bônnaw

fèenè, nare, (nònòji), fôrðmasi, nònò similen ye nònò bônnaw ye. sannifeere kama, nònò bè doro, wali k'a kè nònò mugu ye.

nònò baarako jôyôrô ka bon jamana sôrô la

SOGO

sogo bè farikolo yiriwa, a tulu bè funteni don farikolo la. a nyögòn farikolobasigilan tè. o kosòn, denmisènw ni denbatigiw ni muso kònòmaw ka balo tè nyè a kò.

sogo bée sogo, nka, sogow nafa bè nyögòn nyè, k'a da u sigiyòrò kan bagan fari la :

- a suguya fòlò : kòròbu
- a suguya filanan : junkun, kan, ani kaman.
- a suguya sabanan : naga, bere.

kònònafènw (piriparaw) tògò ma fò, nka, u fana nyèci ka bon.

sogo manfènw

- ji	66,5 %	(% = kèmèna)
- sogomafènw	17,5 %	
- timimafènw	0 %	
- tulumafènw	15 %	
- kògòmaw	1 %	

sogo mara cogo

- k'a laja tile la,
- ka kògò funfu a la, k'a mara,
- k'a kòrò gèrèn,
- k'a mara kèn na,
- k'a laja funteni na,
- k'a lamara sumayaba la,
- k'a kè sogobara kònò (buwaff).

saniya

bagan banabagatòw man kan ka faga, u bè banaw yelèma mògòw fè, i n'a fò, bon, sògòsògònjinjè, o n'a nyögòn wè-rèw. sogo kènè ka kan ka sèbèkòrò tobi. jiranni tè, banakisèw faga ten, ka tobili bò.

sogo mana mèn flinyè na, a bè kumu, ka tinyè. a' kana dafinyè kè ka sogo boso : o bè bandakisè don sogo la.

balomarabara fununnen si man nyi ; faratiba, b'u dunni na.

BALOW

balow ye farikolo taalan ye.

balow tilalen don kulu saba ye u nyèci kama :

1. balo minnu bë farikolo yiriwa k'a ladon : sogomafènw

u bë sòrò baganw na : sogo, shèfan, jègè, nònò, an'u nyôgônnna wèrèw.

2. balo minnu bë funteni don farikolo la

. tulumafènw : bagantulu, jiritulu, i n'a fò, nare, situlu, tigatulu, o n'a nyôgônnna wèrèw.

. *jiriden* : timiyafènw : mankala, di, kaba, malo, bananku, jiriden timimanw.

3. balo minnu bë farikolo tanga tangalanw

u bë bò

. nakofènw na : dani (tamati), nkôyò, jaba, gan, nabulu, a n'u nyôgônnaw.

. jiridenw na : lenburuw, namasa, mangoro, ntabakunba, a n'u nyôgônnaw.

u bë sòrò di fana na.

nònò ni shèfan ye balo dafalen ye. bawo, fariyiriwalanw ni funtenidonnanw ani faritangalanw bëe bë sòrò u la.

nin balo kulu saba bëe dò ka kan ka sòrò an ka dumuni na, n'an b'a fè, an fari ka barika, ka kènèya.

balo nafa t'a caya ye. balo falenfalen tè faamaya ye, wajibì don.

dunta hakè

dunta hakè bë minè ka da jamakulu saba de kgn :

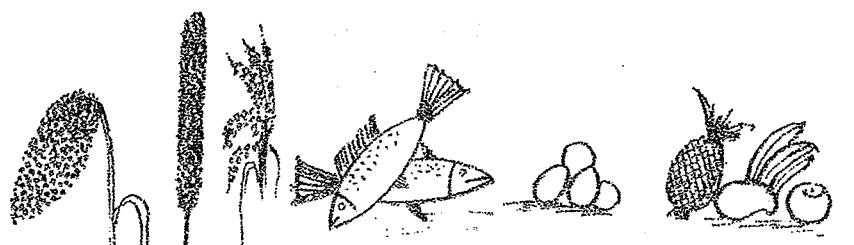
- kulu fòlò : denmisènw ni muso kònòmaw,
- kulu filanan : balikuw,
- kulu sabanan : mògò kôrôlenw.

jamakulu balo kuluw	denmisènw ni muso kònòmaw	balikuw	mògò kôrôlenw
yiriwalanw	caman	dò	dòonin
funtenidonnanw	caman	caman	dò
tangalanw	caman	dò	dò

laadilikan

an ka dumuni ka kan ka saniya, k'a lasagon minèn saniyalen kònò, yòrò saniyalen na, an ka kan k'an tègèw ko san'an ka bin dumuni na : o b'an tanga banakisèw ma.

bana yèlèmataw bë mògò minnu na, olu ka suman ka bò a dan na.

JIRI: TIGA

jiri jayorò ka bon an ka dinyèlatigè la.

yòrò saba bè jiri la :

- dili,
- ju,
- fura.

diliw

14 ~~ti~~ jiri gengenen bè dugukolo la n'a diliw ye, diliw bè jigin
 13 dugu ju kôrô, u bè jiri sinsi k'a balo, ni dugukolo ka ma-
 10 gan, u jigin ka teli, o kama, cikè dugukolo ka kan ka
 12 buluku sanni danni cè, diliw bè balo ta dugu ju kôrô, ka
 13 yèlèn sun fè, ka taa fura la, nunbôlô min bè dili kun na,
 10 o bè dugukolo sôgô, nugumayorô min dalen bè nunbôlô kan,
 11 o ye dili bonyayorô ye, simayorô min ye jiri baloyorô ye,
 5 o tugulen h'o la.

88

dili suguya ka ca :

- dili tusumaw : i n'a fô fini diliw, u b'è bè bô yòrò kelen, u man jan ni nyôgôñ ye kosèbè, u b'i ko so jagi si.
- dili kumaw : i n'a fô ku, bananku, gni woso.
- dili sargntaw : i n'a fô dubalen diliw, u bè saran du-
gukolo la, u tè jigin kosèbè.

- sanfèdiliw : u bè bô jiri bolo la ka jigin, u bè sôrô du-
balen ni toro la.
- jiri dôw la, masadili (dili kunba) bè jigin fôlô, dili mi-
sènw bè sôrô ka fara ka bô a la (sebe, mangoro).

jirijuw

jirí dôw ju jôlen don, i n'a fô mangoro, dôw hè woyo,
 i n'a fô shô, dôw bè yèlèn jiri wèrè fè, i n'a fô nsaban,
 jiri dôw ju bè dugu ju kôrô, i n'a fô jaba, nyamaku, ge-
 ninkunâ : olu ya jukôrôjuw ye.

falenfèn dôw ju ye jirima ye, i n'a fô mangoro ju, dôw
 ju ye kałama ye, i n'a fô shôkala, nyôkala, a, n'a nyô-
 gônnaw.

jiri qômô birilen bè jiri kolo la, a nugu b'a cè ma, jiri
 nyèjî bè yèlèn jiri qômô fè, nka a nônô bè jigin a kolo fè.

furaw

fura tugulen bè jiri bolo la n'a kala ye, furakôkolo tu-
 gulen bè kala la, a galakokolow yèrèkèlen don ka bô kô-
 kolo la, furabu b'u ni nyôgôñ cè.

fura dôw kelen kelen sigilen don, dôw filanin sigilen
 don, dôw tusuma don,

fura dôw ye tulô kelen ye, dôw ye tulô caman ye.

jiriw bè ninakili u furaw fè, u ka bolow yèlèma yôrò
 don fana.

feere (tigafeere)

baju bë feere kala kun na.

feerefarakaman duuru sigilen bë baju kan feere ju la.

- feerefarakaman ye tulo duuru ye, jukôrôta fila nôrôlen don nyôgòn na.

- feerefara ni feerefarakaman kelen don ka feere cèyayôrô n'a musoyayôrô lamini k'u sútura.

cèyayôrô ni musoyayôrô bë jè ka jiriden bange,

bange cogoya

jiri bë feere ka sôrô ka den, ni feere kôgôra, cèyayôrô kisè kelen ni musoyayôrô kisè kelen bë jè ka kë jiriden kisè ye. musoyayôrô bë yèlèma ka kë jiriden ye.

tiga dencogo

tiga bë bange feere yôrô la san fè, nka, a ku bë don dugukolo la, baju bë janya ka kë kalajanba ye, ka don dugu la. tiga bë bonya a kun na.

tigaden ni tigakisè

tigakisè nyuman dan cogo mana nyè, a bë falen. tiga falentò mago bë ji ni finyè ni funteni na. nka, n'a fôra ji bë jaba nyè, kômuso den minè, n ka n tunun, o fana ma fô dè, ji caya kôjugu bë tigakisè toli. ni dugukolo baaralen don, tile fila walima tile saba mana fêmè, dili kun bë bô, jirimayôrô ni bulumayôrô bë bô o kô fè.

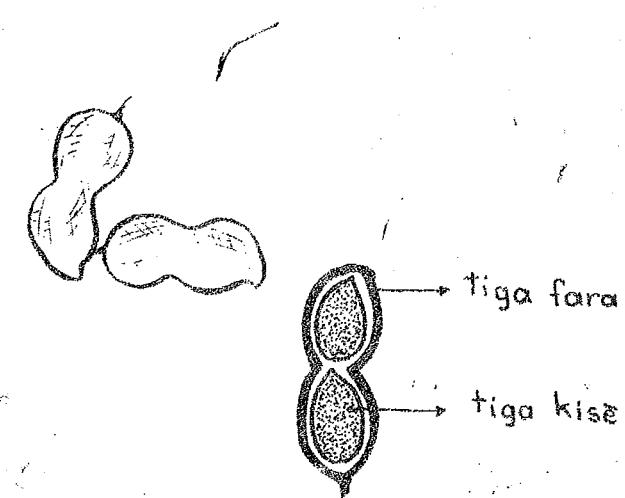
falenni ka teli suma na. nka, falenni kô tile yeelen ye wajibi ye falenfènw bëe ma. n'o tè, falenkun bë nagasi;

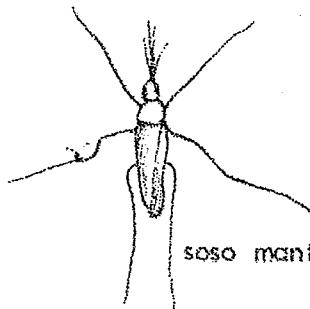
ni dugukolo gerennen don, finyè tè se falenkun ma (tigan-yè). tigakisè bë toli. o kosôn, dannidingè man kan ka dunya kojugu. nka, ni bôgô fana ma kë tigakisè kan, kônôw bë se k'a tômâ, walima tile b'a falenkun ja.

tiga ka yèlèmani sawuraw

tigasun bë feere, cèyayôrô ni musoyayôrô bë feere kelen kelen bëe la. o yôrô filaw bë doroko nyôgòn na, ka kë tigakolo ye.

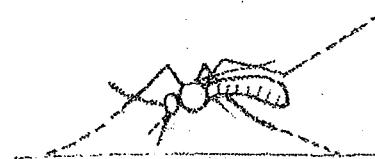
tiga mäna kôgô, a kisè lasagon konyuman bëe, tigaju kura bë bô a la. yèlèmani bë daminè kura ye.

SOSO

soso mantôrò dogolen tè mògô si la.

fennyènama don, sen wòord b'a la, ani kaman fila, a fari tilalen don saba ye : kunkolo, disi, ani kònðbara.

- kunkolo : nyékiliba fila b'a kunkolo la, ani turunin fila ni daburu fila,

(+) soso musoman daburu fila kelen don forokojan kelen ye, ale dôrôn de bë cinni kë ka joli min, soso cèman bë jinjiw de min.

- disi : disi ye kuru saba tugulen ye nyâgân na, kamanw sigilen don kury filanen kan, ka sen fila fila sigi kuru kelen kelen bëe la.

- kònðbara : tilayôrò kònðontan bë kònðbara la,

kòlòsili :

si bë soso fari bëe kan, soso cèman n'a musaman *(antenne)* turuninw tè kelen ye, u daburu manyâgôlanw fana tè kelen ye, turunin ni daburu manyâgôlanw de bë cè ni muso bò nyâgân na.

soso bange cogoya

sosomuso kasikan bë sosocè wele, u bë jè wulada sumalen fè. joli de bë soso fan kôgô, ni sosomuso ma joli sôrô k'lâ min, a tè se ka fan da. soso fan da ko kelen bë fan kêmè naani bò, a b'o fanw da ji de la, u nôrônârôlen nyâgân na.

fan mana tôrô, ntumunin kunba ye, min b'i kuru, k'i sari ji la, o ntumunin kunba bë yèlèma ka kè soso ye. yèlèmani ninnu bë kë tile mugan ni duuru nyâgân kôrô, soso yèrè si janyalenba ye tile segin walima tile tan ye.

soso ka wale jugu : sumayabana

sumayabana bë sôrô soso de fè, jolilabana don, a'banana-kisèw b'an joli kisèw cèci, k'u faga, u baga b'an fari gan.

an jugu tè tèmè soso/kan. bawo, waati tèmèna, miniti kelen o miniti kelen, sumayabana fun bë mògô kelen faga dinyè kôrô, o kama, an ka kan ka soso kèle kojèbè.

soso kèleli

- ka jijôyôrô geren ka soso bugunni bali,
- ka kabaforow yôrô janya sow la,
- ka tèmè nyèmisèn kè so finyèbôdaw bëe la,
- ka si sange kôrô,
- ka baganw da yôrô janya sow la,
- ka sosow kèle ni sosofagal an ye,
- ka du yôrô bëe saniya.

DIMOGÒ

nôgò ye banakisè dogotu ye,
nôgò ye dimogò taalan ye.

dimogò ye senwôorômafèn ye, kaman fila b'a la, i n'a fô soso, a farikolo tilaten don saba ye :

- kunkolo : nyékisè kunba fila b'a kun na, ani turunin fila, ani daburu kelen, bonyalan b'a jira ko nyékisè kunba kelen ye nyémisèn caman de nôrôlan ye nyôgòn na.
- disi : disi ye kuru saba tugulen ye nyôgòn na, kaman fila b'e kuru filanan na, ka sen fila fila sigi kuru kelen kelen bée la.
- kôndbara : tila yôrô kôndontôn b'e kôndbara la, kôndontônan fè ye ka nyè, bawo a dogolen don seginnan fè.

kurunin fila ni sônin fila b'e dimogò sen na, nôrôlan mìn b'e kuruninw na, o de b'a to, dimogò b'e se ka taama yôrô bée, hali yôrô nugulenw na.

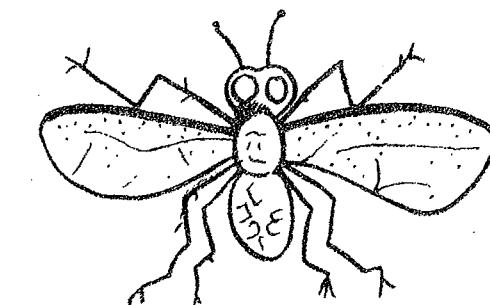
si b'e dimogò fari bée la, o kama, a b'e nôgò caman doni, ka banakisè caman jènsèn.

dimogò bange cogoya

dimogò suguya ka ca : dôw b'e fan da, dôw b'e ntumu bange, ntumu ni fan de b'e da u fè sogo ni jiridenw kan, ani u nyôgònna wèrè.

ntumu b'e bô fan kôndò, n'u ye tile damadô sôrô, u wolo b'e k'e fara gèlèmannin ye. u b'e k'e, i n'a fô ntamaro kisènin. tile saba walima tile naani kô, fara gèlèmannin b'e dayèlè, dimogò b'e bô a kôndò. o dimogò b'e balo, ka kôgô, ka fan wèrè da.

dimogò b'e sigi joliw la, ani nôgò suguya caman na. dimogò de b'e banakisè jènsèn.

TAJI N'A BONNAW

taji n'a bønnaw jðyørø bø ka bonya don o don jamana sørø ko ni dinyèlatigè kow la.

taji bø bø jiri ni bagan suw la, minnu tolila dugu jukørø kabini waati jan. taji ye fèn tuluma ye, min nyè nèrèman don døonin. a kasa ka gèlèn. taji tè yeele ji la, nka, a bø tulumaw yeele. a mènè ka di.

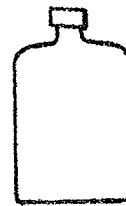
taji nyèci ka ca : a bø kè ka tasuma mènè, a bø kè lanpanw na.

taji dorolen de bø bø dugukolo ju kørø. a bø sènsè k'a lasaniya, ka tobilikèsi (gasi), tajifin, manaji ani sisitulu bø a la.

nin fèn ninnu bøe mènè ka di, an k'an kòløsi u la. taji mènènen tè dugga ni ji ye, a dugalan ye cèncèn ani bøgø ye. an man kan ka taji kerékérè gongon kørø fay ka taji kè a kònø, n'a ma ko ka jè.

Taji

gasi

Tajifin

MÈNÈFÈNW

mènèfènw ye fèn ye, minnu bø mènè finyè ninan na. a døw ye døgø, finfin, taji n'a bønnaw ye, i n'a fø damanfinfin. yan, an b'an sinsi finfin kan.

finfin bø dila cogo di ?

1. døonin dila : i bø takami faga ka finfin sørø,
2. caman dila : i bø døgø kè tonba ye, ka finyèdonyørø k'a cèmancè n'a dugumana la. i bø cèncèn d'a kan. ta donnен døgø la, i bø mènè kòløsi ; n'a ye waati kè mènèni na, i b'a finyèdonyørø bøe geren, n'i t'a fè a bøe ka kè bugurinjè ye, ta kami mana sumaya, o bø kè finfin ye.

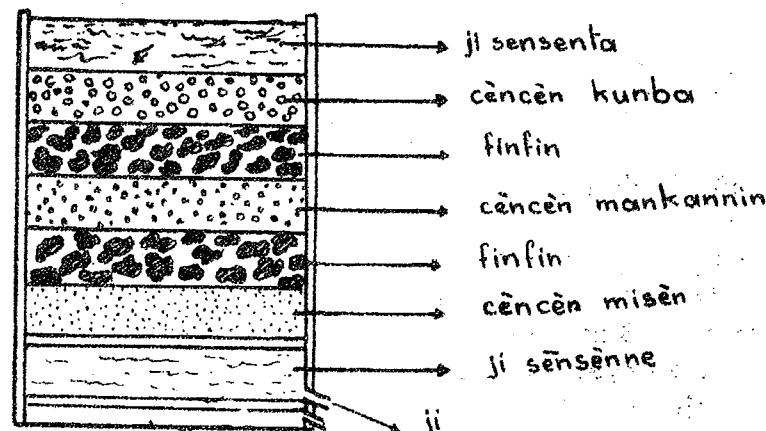
finfin lahalayaw

X finfin ka fègèn ; a mugumugu ka di ; wo misènninw b'a la xa kan ka di. finfin bø finyè ni ji nøgøw minè ; ji jèlan don fana ; a bø nyin nøgø bø ; a bø furabilennin bø møgø bolo la.

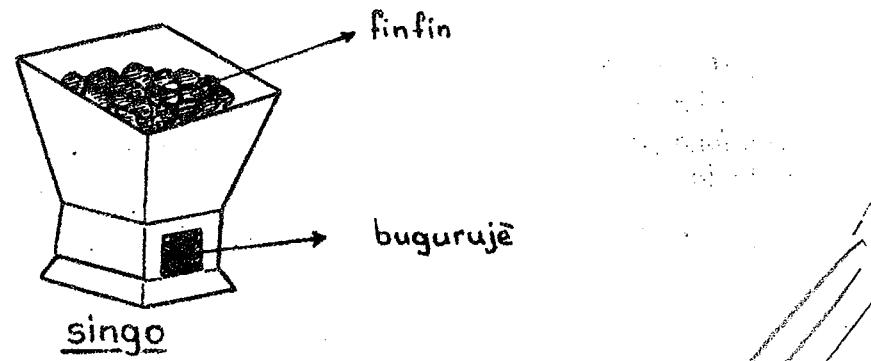
finfin jenini

finfin bè mènè ka kè kami ye. a tè sisi bò, nka a bè funteni caman di. mènèfèn nyuman don. a mènèni yè mènèni nyènama ye.

takami datugulen tè mèn dunden (buteli) kònò, a bè dugà. a b'a sòrò, ninan banna. o de b'a jíra kó mènèni sababu bè bò finyè ninan na.

ji sènsènné

FINYÈDIGI

dugukolo kunnafinyè bè digi fèn bèe kan, a bè fò o digi in de ma "finyèdigi". o digi in bè kè fan bèe de, fè, presam alor

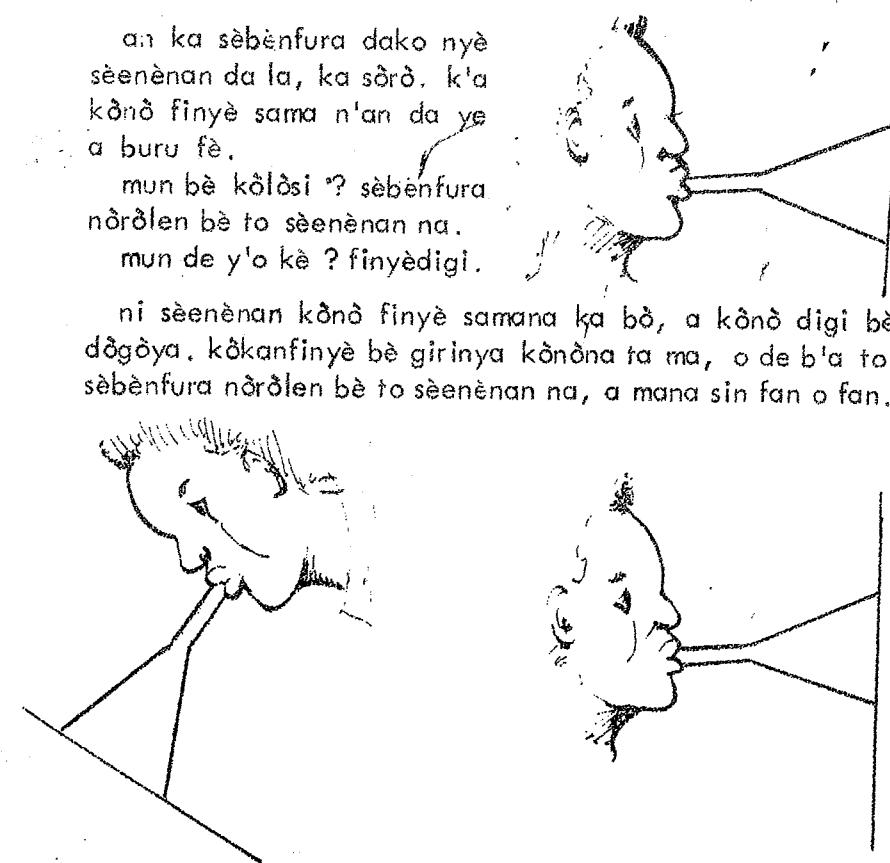
mun b'o sabati : sèenènan waleyá

an ka sèbènfura dako nyè sèenènan da la, ka sòrò. k'a kònò finyè sama n'an da ye a buru fè.

mun bè kòlòsi ? sèbènfura nòròlen bè to sèenènan na.

mun de y'o kè ? finyèdigi.

ni sèenènan kònò finyè samana ka bò, a kònò digi bè dògòya. kòkanfinyè bè girinya kònòna ta ma, o de b'a to, sèbènfura nòròlen bè to sèenènan na, a mana sin fan o fan.

finyèdigi waleyaw

finyèdigi de bè furaji don sògòlilan kònò, ale de bè ji minè burunin kònò, ka dunden (wantusi) nôrò mògò fari la.

finyèdigi kiimènan

finyèdigi kiimènan bè finyèdigi suma, ka waatida dòn. a suguya ka ca : a jinègèman, a nègèman, a sèbènnikèlam.

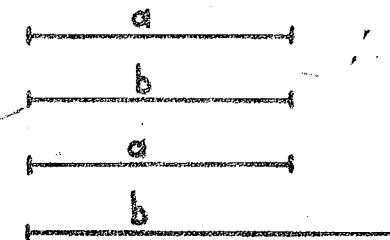
pankurun danma finyèdigi kiimènan kèrènkèrènnen bè yen. a bè pankurun ni dugukolo furancè kiimè.

FÈNW LAFONINI, GONITALAN

funteni bè gèlèmanw, jimaw ani finyèmaw kiimè bugun, a bè fô k'u bè lafoni. u sumayatò, u kiimè bè segiñ ka dògòya, u bè mòsòn.

kòlòsi

an ka nègèjuru fila ta
(a ni b), minnu bée ye
kelen ye lcoyi. an ka b/
dòròn goniya, ka sòrò,
k'u lsanga kura ye
goniyalen in ka jan ni
tô kelen ye : a lafonina.

goniyà ye b lasama

an ka ji dan yòrò jate minè barama kònò, ka sòrò; k'a
sigi ta kan, lsòonin mana se, ji bè jigin barama kònò. o
kòrò ye ko barama lafonina, funteni y'a bonya. o kò fè,
ji bè yèlèn ka tèmè a dakun fòlò kan.

ni nègèso foroko falenba don, funteni fè a bè funun ka
taa a fè, a bè se ka pèrèn. o kòrò ye ko finyèmaw bè
lafoni, wa u bè lafoni ka tèmè jimaw ni gèlèmanw kan.

goniya

an ka ji suma to ta kan, k'an bolo bila a la. ji in bë gonya ddonin ddonin k'a funteni hakè caya. fèn gonya bë bén a kònò funteni ma.

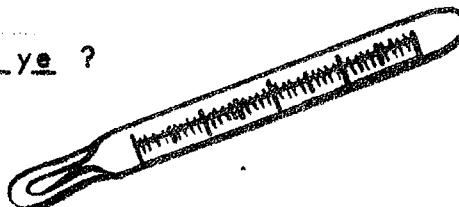
waleya

X ji bë simi gonya dakun kelen na, a bë wuli, ka to wuli-
la gonya dakun kelen na, nka o k'a sòrò, finyèdigi bë
hakè kelen na.

ji hakè kelen bë funteni hakè kelen de ta ka gonya
bugun da kelen sòrò. gonitalan dilali sinsina nin datiluya
in de kan.

gonitalan ye mun ye ?

Igonitalan bë fènw
gonya jira. baranin
kanjan don, jinègè
b'a kònò.

ni gonitalan tigèdaw bë sigi, a baranin bë bila ji siminen
yeeletò la, ka waafi kè, fo k'a dakun basigi. ci bë kè
jinègè dan yòrò la : o ye fu (0) dakun ye.

o kò, gonitalan bë bila ji wulitò funteni na, fo ka ji-
nègè dakun basigi : ci wèrè bë kè yen, o ye kèmè (100)
dakun ye.

o ci fila furancè bë tila ka kènyè kèmè ye. tila kelen
ye tigè kelen ye : selisisi tigè.

lafonini waleya wèrèw

lafonini de kosòn, furancènin bë bila nègèsira nègèw ni
nyògòn cè, so bilinègèw da bë fò nyògòn kò.

X

Ji YÈLÈMANI

ji bè sôrô sawura saba la :

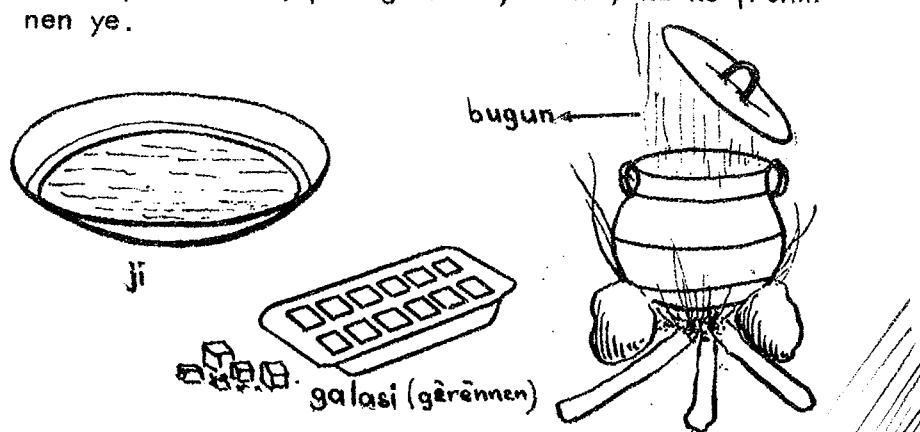
- a gèlènman (gèrènnèn),
- a jilaman,
- a finyèlaman (bugun).

finyè na, ji bè yèlèma ka kè bugun ye, ka taa sankolo la ; yèlèmani in barika ka bon kôgôjiw de la (ji kènèbaw).

~~X~~ bugun bè kè kabanôgòw ye, finyè bè 'kabanôgòw (murankaw) nyôni ka na dugukolo (gèlènw) kun na. murankaw mana se jamana yôrô sumalenw kun na, u bè simi ka kè sanji ye.

~~(X)~~ sanji bè tila saba ye : dô bè woyo, dô bè côonô dugukolo la, dô wèrè bè segin bugunya na ka yèlèn. ji jigtaw n'a côonôtaw bè kafo kôw ni baw la, ka kôgôjiw magèn.

nènèjamanaw na, ji bè gèrèn a yèrè ma, ka kè ji siminen ye.

NIIRI

niiri ye magonyènan ye, min b'an dêmè ka baaraw kè nôgôya la, koori don, ni wèlèn b'a la, n'o ye jurudeyôrô ye. a bè munumunu cémabôlô la, o cémabôlô in ni dulonlan nôrôlen don nyôgôna. niiri sugu ye fila ye :

niiri basigilen

a dulonlan jôlen don. nin niiri sugu in bè fanga taafan de yèlèma, nka a tè fèn bô a barika la. o kôrô yé, n'i b'a fè ka fèn kôrôta, i bè juru sama ni doni girinya nyôgôna fanga ye ($f = p$).

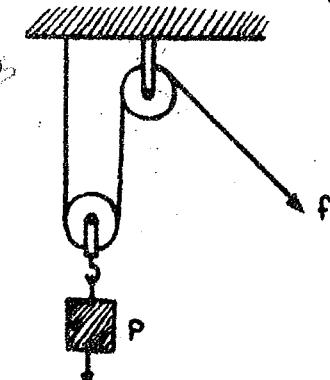
f ye samafanga ye,
 p ye doni girinya ye.

niiri basigibali

ale dulonnen don a samajuru la, i n'a fô, nyègèn b'a jira cogo min.

juru kun min labilgen
don, niiri ni doni kuuru
bè yèlèn o fè. a niiri
samafanga bè bèn doni
girinya tilancè ma.

$$(f = p : 2)$$

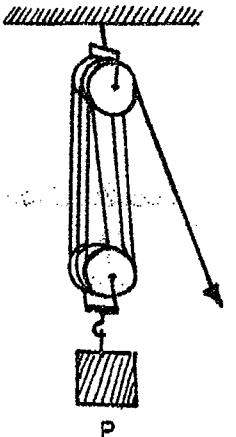
niiri tusunma

tusun fila b'a la, kelen basigilen don, kelen ye basigi-bali ye. tusun kelen kelen niiriw bè munumunu cèmabòlò kelen na.

nyègèn in bè juru don
cogo jira, yan, samafanga
bè bèn doni girinya tilalen
ma niiri hakè la.

(f = p : n)
f ye samafanga ye,
p ye doni girinya ye,
n ye tusun fila niiri hakè ye.

niiri tusunmaw suguya wèrèw

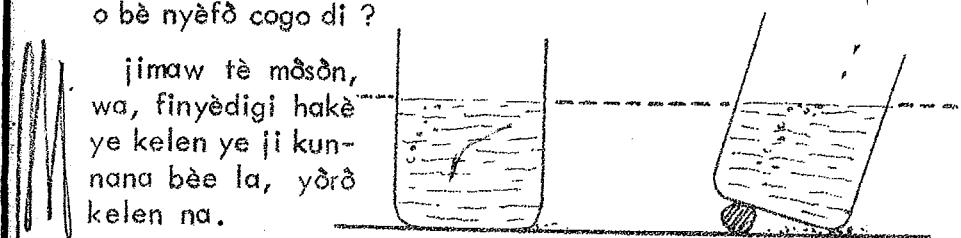
MINÈN DOROKOLENW

bè b'a dòn, ji basigilen kynnana dalen don ka kenyè.

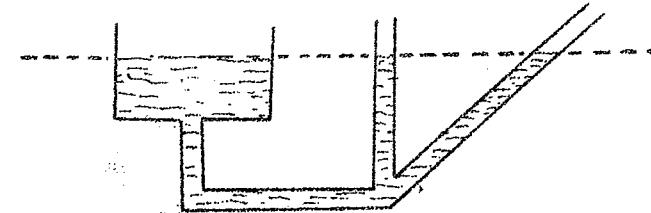
minèn dorokolenw daliluya

o bè nyèfò cogo di ?

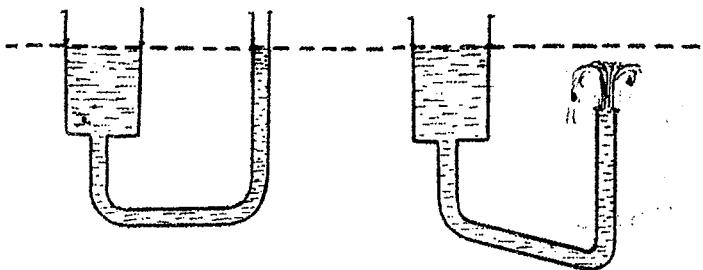
jimaw tè mòsòn,
wa, finyèdigi hakè
ye kelen ye ji kun-
nana bèe la, yòrò
kelen na.

o sariya kelen in de bè boli ji basigilenw kan, hali n'u
bè minèn dorokolenw kònò ; o la, ji bè to dakun kelen
na minènw bée kònò.

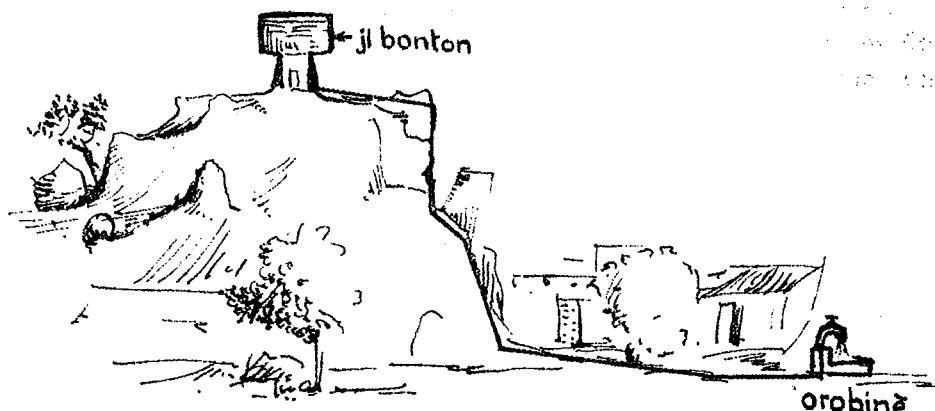
minèn dorokolenw kònòji

ni minèn kelen jiginna, ji bè yèlèn, ka dakun kura sòrò ; ni minèn kun jiginnen kòrò don, ni ji in ma kun bilen, a bè seri, k'a nyini ka kun dakun dò in na.

waleyà

minèn dorokolenw daliluya waleyali sinsinen bè nin fèn dama dò kan : jisamanan, nyègènsamanan ji dakun jiralan, jisuurulan (orobinè), bari ka jiwalanin.

JAMU SIMONDILA YORO

Mali ka simòn dila yòrò bè Jamu, a bè se ka simòn tòni baa bi duuru dila san kònò.

simòn in bè dila cogo di ?

fèn caman de bè fara nyògòn kan ka kè simòn ye. u bè bò an ka dugukolo la.

- a fòlò ye farasu ye,
- a filanan ye bògòfasa ye,
- a sabanan ye nègèbògò ye,

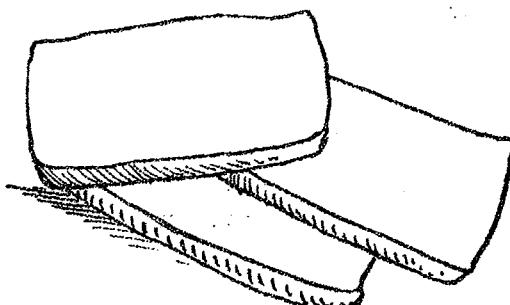
farasu in bè ci, ka lase masin na, o k'a nyònyò. o kò, farasu in ni nègèbògò nyònyònen ni bògòfasa ni bògòfasa bilen ni ji bè jè ka suuru mòoninan kònò, ka kè bògòjì ye.

o bògòjì in bèe bèe dalajà bondonw kònò. a yamaruyalen tè fiyewu, bògòjì ka tua dibi munumunuta kònò, k'a sòrò a kisaw ma dafa. bògòjì in bè gèrèngèrèn dibi kònò, bògòmugu min bè to, o bè jeni ; a kurukurulaman bè bò dibi kònò. o ni fara wèrè ni cèncèn bè suuru mugumugullan kònò, k'a kè simòn ye.

kòlòsi :

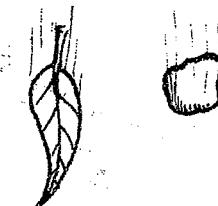
simòn ni cèncèn bè nyagami ~~kisa~~ min na :

nyagaminen	simòn palan	cèncèn	bèlè
gerente	1	3	0
tufaw furancèla simòn	1	5	0
barili simòn	1	7	0
baju	1	3	6
tugudaw	2	2	4

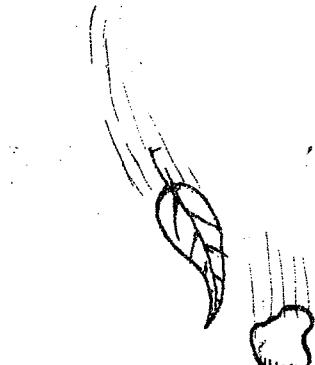
FINYÈ FANGA

gòngòrò bin ka teli ni furabulu ye, ka da finyè fanga kdn

a

b

finyè fanga bè dòn finyè kolon ni sanfinyè fè. fanga kelen in de bè jiriw bin, ka sow tufa ta, o tuma, finyè lamagatò fanga bè digi fènw kan, o fanga bè jiidi ka taa a fè, finyè teliya fè.

panfèlèfèlè

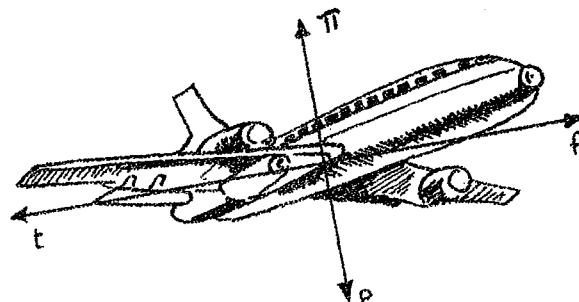
dennisènw ka pankurun ladege ye panfèlèfèlè ye. a ka ca, u b'a dila ni fini tugulen ye kalamaw la, k'a banban. u bè ku jan ni fèn girinnin dò siri a la, walasa a ka basigi san fè, u b'a sama, k'a lawuli ni juru janba dò ye. o sirilen b'a nyè fè.

binlakarilan

môgô b'i cun ka bô pankurun kônd, ka binlakarilan to i la, n'a dayèlèla, finyè b'a funun, o waati la, finyè fanga ni binlakarilan n'a tigi girinya bè nyôgòn ta, o la, ~~(X) a bè dòonin-dòonin jigin.~~

finyè min bè pankurun bolitô bèn, o bè duuli a kamaw n'a disi kôrd ka taa san fè. a b'a nyètaa bali nyègèn cogo la :

T = duuli fanga
p = pankurun girinya
t = nyètaa balifanga
f = lataalan fanga

ni pankurun kun wulilen don, duuli fanga bè girinya bèn, lataalan fanga ni nyètaa balifanga fana bè nyôgòn ta, o la, pankurun bè taa.

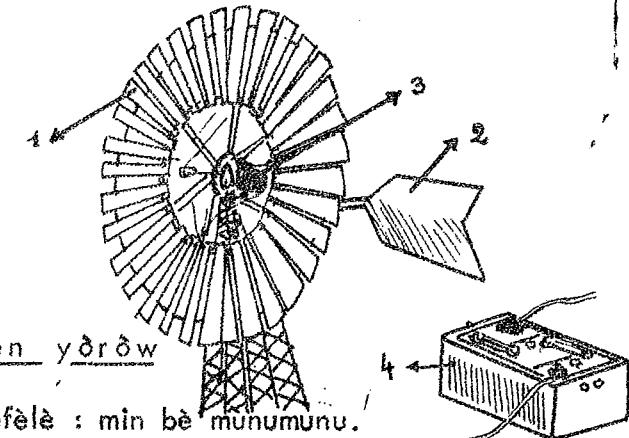
o bè nyèfô cogo di ?

n'i ye marifa ci, a bè segin kô. o bè cogo min, bolifèn fana mana bala ka wuli, a b'i igufan. o cogo kelen na, lataalan bè finyè min funun, o bè pankurun igufan k'a taa nyè.

FINYÈFÈREN

~~X~~ finyèfèren ye dabalilan ye, min jènsènnen tè kosèbè, a ka ca ka sôrô sahelijamanaw na. a bè kuran di, ka ji sama, ansi ka sumankisèw si fana.

an k'a waleya kelen ta, n'o ye kuran dili ye :

finyèfèren yôrô

- 1 - fèlefèlè : min bè munumunu.
- 2 - lkunsinnan : o bè fèlefèlè nyèsin finyè ma.
- 3 - nègè tama (dinamo) : o ye kuran bangenan ye.
- 4 - tabara : o bè kuran mara.

nègè tama daliluya

a kôlôsila ko nègè tama munumunutô dola laselan datugulen da fè, a bè kuran bange laselan kônd.

→ function?

X finyèfèrèn kònð, nègè tama munumununi bè bò fèlèfèlè munumununi na finyè fè, kuran bangenen bè lamara tabara kònð, n'o nyèciba ye kuran basigilen dili ye.

waleyaw

X nègèso ni kurusobaw nègè tamaw dabali sinsinen bè nin daliluya de kan.